

DOI: 10.47743/jss-2021-67-2-4

A Man's Home is His Castle – Câteva repere istorice europene ale evoluției conceptului de domiciliu în dreptul privat

A Man's Home is His Castle – European Historical Waypoints of the Evolution of the Concept of Domicile in Private Law

Marius Floare¹

*Inima celor înțelepți este în casa cea cu tânguire, iar inima
celor nebuni în casa veseliei.
Ecclesiastul 7:4*

Rezumat: Conceptul juridic de „domiciliu” poate fi trasat retrospectiv din punct de vedere istoric cel puțin până la dreptul roman (*domicilium*), unde se consacrase deja distincția față de conceptul conex de cetățenie municipală (*origo*), ajutând de multe ori la determinarea legii aplicabile și a *forum*-ului de judecată. Migrațiile antichității târzii și ale evului mediu timpuriu european au dus temporar la scăderea importanței acestui punct de legătură în determinarea legii aplicabile, asigurând triumful vremelnic al principiului personalității legilor, pe criterii etnice sau tribale. O dată cu consolidarea feudalismului și consacrarea dominanței principiului teritorialității legilor, noțiunea de domiciliu, în accepțiunea specifică fiecărei epoci, și-a recăpătat importanța în dreptul privat, rol care a început să fie din nou diminuat abia în ultimele decenii, datorită consacrării pe plan european și internațional a conceptului mai flexibil dar înrudit de „reședință obișnuită”. Această prezentare va încerca, folosind preponderent metoda istorică și limitându-se la spațiul juridic european, să identifice cele mai importante „jaloane” ale evoluției conceptului de „domiciliu” în dreptul privat, din antichitatea romană și până în epoca actuală.

Cuvinte-cheie: domiciliu; cetățenie; personalitatea legilor; reședință obișnuită; istorie

Abstract: The legal concept of *domicile* can be historically back-traced at least to Roman law as *domicilium*, having already established at the time the distinction to the neighboring concept of municipal citizenship (*origo*) and frequently helping to determine the applicable law and the *forum* or litigation venue. The migrations of late Antiquity and early Middle Ages had temporarily diminished the importance of this point of connection in determining the applicable law, having temporarily assured the dominance of the personality of the laws on ethnic and tribal criteria. Once the feudal system and the principle of territorial sovereignty were firmly established, the concept

¹ Lector univ. dr. Facultatea de Drept, Universitatea Babeș Bolyai Cluj-Napoca, Avocat, Baroul Cluj, email: marius.floare@law.ubbcluj.ro

of domiciles in its historically relevant guise had regained its importance in private law, its role being once again diminished only in the last few decades by the rise in European and international law of the related but more flexible concept of habitual residence. This presentation will attempt, using mainly the historical approach and limiting itself to the European legal area, to identify the most important waypoints of the evolution of the private law concept of „domicile”, from the Roman antiquity to the present days.

Keywords: domicile; citizenship; personal law; habitual residence; history

Domiciliul în dreptul contemporan

Dreptul pozitiv din România definește domiciliul persoanei fizice în mod consecvent ca fiind *acolo unde aceasta declară că are locuința principală*, această localizare fiind comună art. 87 din Codul civil și art. 27 al. (1) din O.U.G. nr. 97/2005, republicată, privind evidența, domiciliul, reședința și actele de identitate ale cetățenilor români. Și legislația anterioară, Legea nr. 105/1996 privind evidența populației și cartea de identitate, se raporta la domiciliul persoanelor fizice ca fiind *adresa din localitatea unde acestea își au locuința statornică*, congruent cu definiția domiciliului din Decretul nr. 31/1954 privitor la persoanele fizice și persoanele juridice, care definea domiciliul persoanei fizice la art. 13 ca fiind *acolo unde ea își are locuința statornică sau principală*.

Doctrina contemporană definește domiciliul ca element de identificare a persoanei fizice prin localizarea acesteia în spațiu, privindu-l atât ca drept nepatrimonial cât și ca stare de fapt, înțeleasă ca locul pe care persoana l-a ales pentru a-și exercita drepturile și libertățile civile, unde viețuiește în mod obișnuit și unde poate fi găsită.²

În dreptul internațional privat, domiciliul a fost multă vreme unul dintre principalele puncte de legătură, frecvent atrăgând competența internațională a instanțelor în raza cărora se află domiciliul pârâtului. Legea nr. 105/1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat, în vigoare până la momentul aplicării noilor Coduri civil și de procedură civilă, lega de domiciliu legea națională a persoanei cu mai multe cetățenii sau fără vreo cetățenie, relațiile personale și patrimoniale ale soților cu cetățenii diferite, forma testamentelor, legea aplicabilă contractelor, legea aplicabilă pretențiilor de reparații întemeiate pe atingeri aduse personalității, legea aplicabilă pretențiilor consumatorilor.

În țările anglo-americe cu sisteme de *common law*, statutul persoanei în dreptul internațional privat este determinat de domiciliul său, nu de cetățenie, cum se întâmplă în sistemele de drept civil din Europa și America Latină. Sistemele de *common law* fac și ele distincția între domiciliul de origine, domiciliul voluntar și domiciliul legal, toate distincte de reședință (*residence*) sau locuință (*abode*)³

² I. Reghini, Ș. Diaconescu în I. Reghini, Ș. Diaconescu, P. Vasilescu, *Introducere în dreptul civil*, Editura Hamangiu, București, 2013, p. 283.

³ *Domicile in Britannia Online Encyclopedia*, disponibil la www.britannica.com, consultat la 30.04.2021.

Jurisprudența engleză echivala domiciliul cu locuința permanentă.⁴

În Regatul Unit, o persoană poate avea un singur domiciliu, pe când în Australia, stat federal, s-a creat un domiciliu la nivel federal pentru jurisdicția matrimonială, astfel că este posibil ca respectiva persoană să aibă două domiciliu, unul pentru chestiuni de natură matrimonială și unul pentru celelalte materii.⁵ Unele jurisdicții din Commonwealth au început să înlocuiască în anii '80 ai secolului trecut domiciliul cu reședința obișnuită, ca punct de legătură în dreptul internațional privat, sub influența Europei continentale și a convențiilor internaționale, mai ales cele adoptate sub egida Conferinței de la Haga privind dreptul internațional privat.⁶

Conceptul de reședință obișnuită, utilizat din ce în ce mai des în dreptul internațional privat al ultimelor decenii ca punct de legătură în locul domiciliului, are ca avantaje că este mai ușor de stabilit decât domiciliul datorită importanței mai reduse a intenției persoanei în cauză, este un concept mai ușor de înțeles de către nespecialiști și este direct aplicabil tuturor persoanelor, fără a necesita ficțiuni, cum este domiciliul dependentului în cazul copiilor, pentru stabili sistemul de drept aplicabil.⁷ Reproșul cel mai mare care se poate aduce acestui din urmă punct de legătură este că nu e cel mai potrivit pentru a determina legea aplicabilă privind starea și capacitatea persoanelor, mai ales în cazul celor care locuiesc, în mod temporar dar perioade îndelungate de timp, în străinătate.⁸

Domiciliul în dreptul roman

Dreptul roman recunoștea caracterul voluntar al domiciliului, ca legătură între o persoană și un loc, care depindea exclusiv de voința respectivei persoane și de prezența fizică a acesteia în respectivul loc, fără a avea nevoie de acordul autorității locale pentru a dobândi și a-și abandona domiciliul.⁹ Domiciliul determina adesea *forum*-ul în care putea fi chemat în judecată un pârât, „cetățenia” sa municipală (*origo*) atrăgând competența de judecată doar dacă pârâtul se afla efectiv în acel loc.¹⁰ Domiciliul, alături de „cetățenia” municipală (*origo*), juca un rol și în determinarea sarcinilor municipale (*munera*) cărora le era supus individul.¹¹

⁴ *Whicker v Hume* (1858) *apud* The Law Reform Commission of Hong Kong, *Rules for Determining Domicile*, aprilie 2005, p. 1, disponibil la <http://www.hkreform.gov.hk>, consultat la 30 aprilie 2021.

⁵ The Law Commission and The Scottish Law Commission, *Private International Law – The Law of Domicile*, 1987, p. 4, disponibil la <https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/lawcom-production-11jxou24uy7q/uploads/2016/07/LC.-168-SC.-107-PRIVATE-INTERNATIONAL-LAW-THE-LAW-OF-DOMICILE.pdf>, consultat la 30.04.2021.

⁶ *Ibidem*, p. 3.

⁷ *Ibidem*, p. 9.

⁸ *Ibidem*.

⁹ M.W Jacobs, *A Treatise on the Law of Domicil – National, Quasi-national and Municipal*, Little, Brown and Company, Boston, 1887, p. 7.

¹⁰ *Ibidem*, p. 11.

¹¹ *Ibidem*, pp. 10-12.

Problema domiciliului a fost viu discutată în dreptul roman pentru că se întâlneau atât cetățeni romani cu domiciliul la Roma (*incolae*) cât și cetățeni romani fără domiciliul de origine sau vreun domiciliu legal în cetate, juriștii din perioada imperială dezbătând dacă o persoană putea să aibă domiciliul în afara ținutului său natal, dacă o persoană putea avea mai multe domiciliu sau niciunul, cum se putea distinge între mutarea temporară și cea definitivă.¹² Rezidenți temporari, cum erau studenții, aveau dreptul de a locui la Roma începând din secolul al II-lea d. Ch., dar nu aveau domiciliul acolo, domiciliul în Roma însemnând atât o serie de privilegii cât și obligații municipale corespunzătoare.¹³

Domiciliul roman depindea în primul rând de voință și nu de descendență, putând fi pierdut, spre deosebire de domiciliul de origine (*origo*), care nu se pierdea. Copilul dobânda domiciliul tatălui la naștere dar putea să dobândească altul ulterior, chiar dacă se afla încă sub puterea părintească.¹⁴ Pe lângă „domiciliul necesar” al copilului la naștere și al sclavului eliberat, alte cazuri de domiciliu unde voința celui în cauză nu era decisivă (modernul „domiciliu legal”) se întâlneau în cazul domiciliului marital al soției, dobândit prin căsătorie, care putea fi schimbat doar după moartea soțului, domiciliul soldatului în garnizoana unde era staționat și domiciliul celui exilat în locul de exil.¹⁵

Împărații Dioclețian și Maximianus de la sfârșitul secolului al III-lea d.Ch. au definit domiciliul ca fiind *locul unde o persoană și-a stabilit casa și afacerea și unde își are posesiunile; o locuință pe care nu intenționează să o abandoneze, dacă nu este chemat în altă parte, de unde pleacă doar în calitate de călător și unde, întorcându-se, încetează de a mai fi un călător.*¹⁶

O altă definiție a domiciliului din *Digeste* arată că o persoană are domiciliul într-un *municipium* dacă vinde și cumpără în acel loc, participă la spectacolele publice, ține zilele de sărbătoare de acolo, neavând domiciliul într-o *colonia* unde se află doar pentru muncile agricole.¹⁷

Jurisconsultul Paul a arătat, în secolul al III-lea d.Ch., că un senator putea avea, pe lângă domiciliul din Roma, un al doilea domiciliu în regiunea de unde provenea, rangul dându-le dreptul la un domiciliu adițional în loc să fie vorba de o simplă schimbare de domiciliu.¹⁸

Domiciliul roman depindea de intenția titularului de a se stabili într-un anumit loc, intenția fiind dedusă din condițiile și circumstanțele instalării în respectivul loc, domiciliul roman implicând stabilitatea dar nu perpetuitatea;

¹² C. Moatti, *Immigration and cosmopolitanization* în P. Erdkamp (editor), *The Cambridge Companion to Ancient Rome*, Cambridge University Press, 2013, p. 80.

¹³ *Ibidem*, p. 84.

¹⁴ P.E. Nygh, *The Reception of Domicil into English Private International Law*, Tasmanian University Law Review, vol. 1, issue 4, 1961, p. 556.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Domicile* în *Catholic Encyclopedia*, disponibilă la <https://www.newadvent.org/cathen/05103b.htm>, consultat la 14.05.2021.

¹⁷ G. Long, *Domicilium* în W. Smith, *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, John Murray, Londra, 1875, pp. 420-421.

¹⁸ C. Moatti, *op. cit.*, p. 90.

domiciliul putând fi pierdut când voința în acest sens era dublată de părăsirea efectivă a locului.¹⁹

Roma folosea frecvent expulzările colective ca mijloace de a controla fluxul de imigranți în oraș, dar ele erau de obicei măsuri de ordine publică selective, vizând anumite grupuri indezirabile (actorii, evreii, saltimbancii), pentru perioade predeterminate, dar începând din secolul al IV-lea d.Ch. au apărut expulzări colective ale tuturor străinilor (*peregrini*), adică ale celor fără domiciliul la Roma.²⁰

În epoca post-clasică (bizantină) a dreptului roman, conceptul de *domicilium* a devenit preeminent față de cel de *origo*, devenind criteriul principal de competență teritorială, atât în cazul acțiunilor personale cât și al celor reale.²¹

Conceptul roman de domiciliu în accepțiunea sa „administrativă” și-a pierdut importanța în contextul marilor migrații de la sfârșitul antichității și al Imperiului de apus.²² Atât în antichitatea târzie, cât și în Evul mediu timpuriu, un punct frecvent de legătură care determina legea aplicabilă unei persoane era criteriul descendenței etnice, personalitatea legilor în funcție de originea etnică fiind aplicată frecvent în contextul migrațiilor germanice, aceasta permițând ca pe același teritoriu să se aplice legi diferite, cum erau, de exemplu, Legea Salică în cazul francilor și Codul Theodosian în cazul populației galo-romane.²³ Regula personalității legilor a continuat să se aplice în unele zone ale Europei până într-o etapă târzie a Evului Mediu, în secolul al XII-lea.²⁴

Domiciliul în Evul mediu european și în perioada postmedievală

După dominația timpurie a principiului personalității legilor pe criterii etnice, o dată cu consolidarea feudalismului în Evul mediu dezvoltat²⁵ s-a consacrat un principiu al suveranității teritoriale, care a redat treptat importanța cuvenită domiciliului.²⁶ Pluralitatea extremă a suzeranităților feudale și proliferarea cutumelor locale au dus la necesitatea unui punct de legătură coerent care să ajute la determinarea legii aplicabile unei persoane.²⁷

În cutumele franceze medievale, domiciliul se dobânda prin stabilirea locuinței vreme de un an într-un anumit loc, acest mod de dobândire fiind analizat frecvent în contextul diverselor prescripții achizitive de inspirație romană sau germanică.²⁸

¹⁹ *Domicile* în *Catholic Encyclopedia*, disponibilă la <https://www.newadvent.org/cathen/05103b.htm>, consultat la 14.05.2021.

²⁰ C. Moatti, *op. cit.*, p. 85.

²¹ P.E. Nygh, *op. cit.*, p. 557.

²² *Ibidem*.

²³ M.W Jacobs, *op. cit.*, p. 13; a se vedea și I. Macovei, *Tratat de drept internațional privat*, Editura Universul Juridic, București, 2017, p. 48.

²⁴ P.E. Nygh, *op. cit.*, p. 557.

²⁵ V. Hanga, *Drept roman*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 1999, p. 51.

²⁶ M.W Jacobs, *op. cit.*, pp. 14-15, I. Macovei, *op. cit.*, p. 49.

²⁷ M.W Jacobs, *op. cit.*, pp. 15-16.

²⁸ P. Viollet, *Histoire du droit civil français*, Larose & Forcel, Paris, 1893, pp. 572-573.

Redescoperirea *Corpus Iuris Civilis* și a dreptului roman clasic de către glosatori a dus la redescoperirea conceptelor de *domicilium* și *origo*, începând cu secolul al XII-lea, concepte care au fost utilizate în alt scop decât cel administrativ din dreptul roman, fiind folosite pentru soluționarea unor conflicte de legi pe care astăzi le-am numi „interprovinciale”, între legislațiile orașelor-stat din nordul Italiei, pentru a înlocui soluția simplă dar inechitabilă a aplicării legii forului în toate situațiile.²⁹

Conceptul roman de domiciliu a fost „redescoperit” de glosatorii școlii din Bologna, în special Accursius, la începutul secolului al XIII-lea, aceștia schimbând însă înțelesul conceptului roman de *origo*, pe care l-au transformat într-un soi de „domiciliu de origine” rezultat din locul nașterii sau, în anumite cazuri de naștere accidentală într-un anumit loc, din locul nașterii tatălui persoanei în cauză.³⁰ Glosatorii medievali au reinterpretat în spiritul epocii conceptul roman de domiciliu dobândit relevând cele două elemente constitutive ale acestuia: elementul material al locuirii (*corpus*) și cel juridic sau formal al intenției de a rămâne în respectiva locuința pe termen nedeterminat (*animus*).³¹

Canoanele medievale prevedeau că fiecare credincios (catolic) trebuie să își plătească dărilor bisericești (zeciuiala) acolo unde a fost botezat și funeraliile sale trebuiau ținute unde își plătea aceste dări.³² Dreptul canonic a adăugat conceptului clasic de domiciliu pe cel de „cvasi-domiciliu”, care apărea în situațiile în care o persoană locuia o durată „suficient de îndelungată” (*non breve tempus*) în altă parte decât domiciliul său, fără a-l abandona pe acesta din urmă și cu intenția de a se întoarce, și care îi permitea să beneficieze la locul de ședere de asistență religioasă și să îndeplinească acolo toate actele vieții creștine, fără a renunța însă astfel la drepturile sale de la domiciliul real.³³

Juriștii medievali italieni au dezvoltat, începând cu secolul al XII-lea, teoria statutelor pentru a soluționa conflictele de legi, împărțind normele în trei categorii: reale, personale și mixte.³⁴ Elementul-cheie în ceea ce privește statutul personal era „cetățenia” unui oraș-stat, legătura juridică între orașul-stat și cetățean fiind asigurată de domiciliu, înțeles ca loc de reședință permanentă și centru al vieții private.³⁵ În epocă, legea unei persoane era practic legea domiciliului său, aceasta guvernând aspectele ce țineau de starea și capacitatea persoanei.³⁶

Unii autori atribuie această scindare medievală între aspectele personale, guvernate de legea domiciliului, privită ca o revenire pe alte baze la

²⁹ P.E. Nygh, *op. cit.*, pp. 558-559.

³⁰ *Development of Domicile in Canon Law* în *Catholic Encyclopedia*, disponibilă la <https://www.newadvent.org/cathen/05103b.htm>, consultat la 14.05.2021.

³¹ *Ibidem*.

³² *Domicile* în *Catholic Encyclopedia*, disponibilă la <https://www.newadvent.org/cathen/05103b.htm>, consultat la 14.05.2021.

³³ *Ibidem*.

³⁴ M. Zhang, *Habitual Residence v. Domicile: A Challenge Facing American Conflicts of Laws*, *Maine Law Review*, vol. 70, nr. 2//2018, p. 167.

³⁵ *Ibidem*, pp. 167-168.

³⁶ *Ibidem*, p. 168.

„personalitatea” legilor, și aspectele reale, guvernate de legea locului situării bunului imobil, influenței reziduale a concepțiilor feudale asupra „suveranității” fiecărui oraș-stat asupra aspectelor legate de drepturile reale imobiliare.³⁷ Juriștii medievali au utilizat clasificarea romană a statutelor în personale, reale și mixte (cele privind actele juridice), primele guvernând „cetățenii” orașului-emitent, pe când ultimele două categorii aveau un caracter teritorial. În cadrul statutelor personale, care în viziunea italiană erau cele mai cuprinzătoare datorită influenței feudale mai slabe din regiune, punctul de legătură principal era „cetățenia” (numită *origo*, pentru a adapta conceptele unui imperiu universal la fărâmițarea medievală), domiciliul având un rol secundar.³⁸

Juriștii francezi din secolul al XVI-lea au avut o abordare diferită față de școala italiană, sub influența unui feudalism mai dezvoltat și a contextului geopolitic diferit, fiind chemați să soluționeze conflicte între diverse cutume locale. Legea domiciliului governa problemele pur personale (majorat, tutelă, căsătorie), în care însă erau incluse și bunurile mobile, și cele legate de capacitate, chiar dacă s-ar fi referit la acte legate de bunuri imobile. Francezii nu dădeau importanță așa-zisei „cetățenii municipale” (*origo*), pentru ei contând domiciliul, care putea fi dobândit într-o anumită comunitate prin faptul locuirii timp de un an și o zi, termen după care se datora supunere seniorului local, descendența fiind irelevantă. Aceeași juriști făceau însă distincția deja bine stabilită în secolul al XVI-lea între *domicilium habitationis* și *domicilium originis*, acesta din urmă luând locul *origo* prin aceea că era un punct de legătură fix, care governa anumite aspecte ale statutului personal, independent de alegerea domiciliului sau de lipsa acestuia, fiind și un criteriu subsidiar pentru instanțe în lipsa domiciliului ales.³⁹

Domiciliul în dreptul modern

Juriștii francezi moderni, din epoca anterioară codificării dreptului civil din 1804, defineau domiciliul ca fiind *locul unde o persoană se bucură de drepturile sale, unde și-a stabilit locuința și sediul averii*⁴⁰ sau *locul unde o persoană și-a stabilit principalul așezământ de locuit și sediu al afacerii*.⁴¹

Codul civil francez din 1804 proclama că domiciliul pentru exercitarea drepturilor civile ale fiecărui francez este *locul unde își are așezământul principal*.⁴² În epocă se făcea deja distincția între domiciliu ca o chestiune de drept și reședință ca o chestiune de fapt, locul de reședință fiind doar un indiciu al așezământului principal care constituie domiciliul, deși acest din urmă concept are o natură juridică, intelectuală și abstractă, arătând relația morală a unui om cu un anumit loc, independent de faptul locuirii efective.⁴³

³⁷ P.E. Nygh, *op. cit.*, p. 559.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, pp. 560-561.

⁴⁰ Definiția lui Denizart *apud* M.W Jacobs, *op. cit.*, p. 103.

⁴¹ Definiția lui Pothier *apud* M.W Jacobs, *op. cit.*, p. 103.

⁴² M.W Jacobs, *op. cit.*, p. 103.

⁴³ *Ibidem*, pp. 104-105.

Conceptul de domiciliu ca punct de legătură în dreptul internațional privat a apărut târziu în Anglia, unde un feudalism dezvoltat și relativa izolare față de dreptul continental au consacrat primatul teritorialității și în materie de acte juridice. Domiciliul era încă privit ca un concept străin *common law* chiar și în secolul al XVIII-lea, fiind respins ca punct de legătură relevant, chiar dacă principiul teritorialității ceda locul reședinței defunctului în materie de succesiuni mobiliare. Abia la sfârșitul secolului al XVIII-lea au apărut primele decizii care consacrau aplicarea principiului legii domiciliului în materie de bunuri mobile, în 1830 fiind consacrat acest punct de legătură în materia succesiunilor mobiliare, inclusiv în problema validității testamentelor, ulterior fiind utilizat și în materie de insolvență.⁴⁴

Abia în secolul al XIX-lea a fost consacrat domiciliul ca punct de legătură esențial în materie de căsătorie în Regatul Unit, pe fondul conflictului indisolubil din materie de căsătorie între *locus celebrationis* și *locus dissolutionis*, domiciliul soților fiind considerat un punct de legătură superior în toate aspectele matrimoniale, în afară de formalitățile căsătoriei, ulterior extinzându-se și în alte probleme de familie: filiație, adopție, legitimare.⁴⁵

Sistemele de *common law* din Anglia, Scoția și Țara Galilor dădeau o importanță deosebită domiciliului de origine, încă în cauza *Udny v Udny* din 1869 arătându-se că acest domiciliu de origine se reactivează atunci când domiciliul voluntar este abandonat, sarcina probei revenind celor care afirmă că s-ar fi schimbat acest domiciliu de origine, în fiecare caz trebuind dovedită intenția explicită de schimbare a domiciliului.⁴⁶

Domiciliul de origine în țările Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord se dobândește la naștere, fiind domiciliul tatălui în viață de la momentul nașterii, în cazul copiilor legitimi, și domiciliul mamei în cazul copiilor legitimi născuți postum sau al celor ilegitiimi, copiii găsiți având domiciliul de origine în țara unde sunt găsiți.⁴⁷ Un adult poate dobândi un domiciliu voluntar dacă își are reședința efectivă într-o țară și are intenția de a considera acea țară ca fiind casa sa în mod permanent sau cel puțin nedeterminat, nefiind necesară o anumită durată minimă a locuirii pentru acest lucru.⁴⁸

Domiciliul în sistemele de *common law* are o accepțiune diferită de cea din sistemele de drept civil continentale. În Marea Britanie domiciliul este definit ca fiind *locul unde o persoană consideră că își are rădăcinile sau unde își are locuința permanentă*, centrul de interes fiind legătura dintre o persoană și un sistem de drept, ceea ce apropie conceptul mai mult de cel continental de naționalitate/cetățenie decât de conceptul continental de domiciliu ca loc de reședință.⁴⁹

⁴⁴ P.E. Nygh, *op. cit.*, pp. 562-565.

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 566-568.

⁴⁶ The Law Commission and The Scottish Law Commission, *Private International Law – The Law of Domicile*, 1987, p. 2.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 4.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 5.

⁴⁹ M. Zhang, *op. cit.*, pp. 170-171.

În sistemele de drept civil continentale, domiciliul se împarte în trei categorii: domiciliul de origine, domiciliul voluntar și domiciliul legal, fiecare categorie având propriul regim juridic. Premisele fundamentale ale domiciliului în dreptul continental sunt că fiecare persoană are un domiciliu și că nimeni nu poate avea, în același timp și pentru același scop, mai multe domiciliu.⁵⁰

Unul dintre cele mai controversate aspecte ale domiciliului ca punct de legătură în dreptul internațional privat este necesitatea existenței, mai ales în cazul domiciliului voluntar, a elementului subiectiv, uneori greu de dovedit, legat de considerarea de către cel îndrituit a unui anume loc ca fiind locuința sa permanentă pentru a putea constitui domiciliu.⁵¹ Dificultățile apar mai ales în cazul celor care au mai multe locuințe sau acolo unde latura subiectivă contrazice faptul locuirii.⁵²

Dislocarea domiciliului de către reședința obișnuită în dreptul contemporan

Reședința obișnuită ca punct de legătură în dreptul internațional privat a fost consacrată, începând cu secolul al XX-lea, inițial în cadrul a numeroase convenții adoptate sub egida Conferinței de la Haga asupra dreptului internațional privat iar, ulterior, în cadrul regulamentelor Uniunii Europene care se ocupau cu probleme de drept internațional privat, printre care Regulamentele Roma I și Roma II. Reședința obișnuită nu are înțelesuri diferite în sistemele de drept care o utilizează, nu necesită dovada intenției și este mai intuitivă, conținând termeni care pot fi înțeleși pe baza sensului lor din vorbirea comună, fiind mai degrabă o realitate de fapt decât o construcție juridică.⁵³

Din punct de vedere istoric, noțiunea de reședința obișnuită apărea sporadic de la sfârșitul secolului al XIX-lea, în tratate internaționale bilaterale cum era cel dintre Franța și Prusia din 1880 sau în Convenția de la Haga din 1896 privind procedura civilă. Consacrarea sa în dreptul internațional privat a debutat în 1902, prin Convenția de la Haga asupra stabilirii tutelei minorilor, care stabilea că tutela unui minor cu reședința obișnuită în străinătate era guvernată de legea locului reședinței obișnuite, aplicat drept criteriu subsidiar față de legea națională.⁵⁴

Concluzii

În încheierea acestui periplu prin istoria conceptului tehnic de domiciliu, cunoscut încă din dreptul roman, concept care tinde din ce în ce mai mult să fie înlocuit în dreptul internațional privat din România și de pe continentul european de către conceptul înrudit dar mai flexibil de *reședință obișnuită*, nu putem decât să reamintim cuvintele marelui prozator Ioan Slavici, devenite relevante în acest context privitor la locuință ca punct de legătură cu „patina” istoriei: *Omul sa fie*

⁵⁰ *Ibidem*, p. 171.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ M. Zhang, *op. cit.*, pp. 171-172.

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 172-173.

mulțumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, nu bogăția, ci liniștea colibei tale te face fericit.

Referințe

- Britannica Online Encyclopedia, *Domicile*, disponibil la www.britannica.com
- Catholic Encyclopedia, *Development of Domicile in Canon Law* disponibil la <https://www.newadvent.org/cathen/05103b.htm>
- Catholic Encyclopedia, *Domicile*, disponibil la <https://www.newadvent.org/cathen/05103b.htm>
- Hanga V., *Drept roman*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 1999
- Jacobs M.W., *A Treatise on the Law of Domicil – National, Quasi-national and Municipal*, Little, Brown and Company, Boston, 1887
- Long G., *Domicilium* în Smith W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, John Murray, Londra, 1875
- Macovei I., *Tratat de drept internațional privat*, Editura Universul Juridic, București, 2017
- Moatti C., *Immigration and cosmopolitanization* în Erdkamp P. (editor), *The Cambridge Companion to Ancient Rome*, Cambridge University Press, 2013
- Nygh P.E., *The Reception of Domicil into English Private International Law*, *Tasmanian University Law Review*, vol. 1, issue 4, 1961, pp. 555-568.
- Reghini I., Diaconescu Ș., Vasilescu P., *Introducere în dreptul civil*, Editura Hamangiu, București, 2013
- The Law Commission and The Scottish Law Commission, *Private International Law – The Law of Domicile*, 1987, online, disponibil la <https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/lawcom-prod-storage-11jsxou24uy7q/uploads/2016/07/LC.-168-SC.-107-PRIVATE-INTERNATIONAL-LAW-THE-LAW-OF-DOMICILE.pdf>
- The Law Reform Commission of Hong Kong, *Rules for Determining Domicile*, aprilie 2005, online, disponibil la <http://www.hkreform.gov.hk>
- Viollet P., *Histoire du droit civil français*, Larose & Forcel, Paris, 1893
- Zhang M., *Habitual Residence v. Domicile: A Challenge Facing American Conflicts of Laws*, *Maine Law Review*, vol. 70, nr. 2//2018, pp. 161-197